

SANOAT KORXONALARINING MOLIVAVIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI STATISTIK BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI

Kasimov Azamat Abdurkarimovich

Tashkent davlat iqtisodiyot universiteti "Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes" kafedrasida dotsenti, PhD

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Volume: 1 Issue: 5 DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss5/a10	Ushbu maqolada sanoat korxonalarining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini statistik baholashning nazariy asoslari, ko'rsatkichlari, tamoyillari yoritib berilgan. Xususan, investitsiyalar samaradorligini baholashning umumiy tamoyillarining guruhlanishi, investitsiya loyihalarining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash usullari, sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarini iqtisodiy baholashning uslubiy rivojlanish bosqichlari batafsil keltirilgan. Shuningdek, sanoat korxonalarining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini statistik baholashning mualliflik yondoshuvlari ishlab chiqilgan.
KEYWORDS	sanoat, sanoat korxonalari, statistik baholash, sanoat salohiyati, samaradorlik, moliyaviy-iqtisodiy samaradorlik.

Kirish

UNCTAD hisobotiga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda 2030 yilga borib Barqaror taraqqiyot maqsadlariga (SDGs) erishishda investitsiya taqchilligi kengayishi mumkin. Zero, 2022 yilda global to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) 12 foizga kamayganligi kuzatilgan. Ammo, sanoat loyihalarini investitsiyalash hajmi oshgan. Jumladan, AQShning xorijdagi to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmi 2021 yil oxiridagi 6,37 trln. dollardan 2022 yil oxirida 6,58 trln. dollarga oshgan. Sanoatdagi investitsiya loyihalari bo'yicha eng katta o'sish Gollandiya va Buyuk Britaniya hissasiga (172,8 milliard dollar) to'g'ri kelgan.

Jahon tajribasidan ma'lumki, iqtisodiyotning jadal rivojlanishi investitsion muhtuni yaxshilaydi. Investorlar turli loyihalar yoki korxonalarga sarmoya kiritadilar va loyiha yoki korxonaning foyda darajasiga qarab daromad oladilar. Bunda korxonalarning rentabelligi va xarajatlarni qoplash uchun sarflangan vaqt kabi omillar investorlarning diqqat markazida bo'ladi. Shuning uchun investitsiya qilishdan oldin loyihaning moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash muhimdir.

O'zbekistonda ham keyingi yillarda sanoatni rivojlantirishning strategik maqsadlari va loyihalarini boshqarish tizimida investitsiya dasturlarini amalga oshirish, ularni qo'llab-quvvatlash, investitsiya faoliyatini boshqarish mexanizmini takomillashtirish, ayniqsa sanoat korxonalarida amalga oshiriladigan investitsiya loyihalarini moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini oshirish dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda.

Iqtisodiy taraqqiyotning hozirgi sharoitida ishlab chiqarish va investitsiyaviy munosabatlarning rivojlanishi hamda kengayishi kuzatilmoqda. Albatta, iqtisodiy barqaror rivojlanishni ta'minlash, raqobatbardosh mahsulotlarni jadal ishlab chiqarish hamda eng muhimi yuqori foyda olishga qaratilgan sanoat korxonalarida amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda ichki (o'z mablag'lari, byudjet mablag'lari, bank kreditlari, qarz mablag'lari, ichki investor mablag'lari ko'rinishida) va tashqi (xorijiy investorlar mablag'lari, tashqi qarzlar, xorijiy banklar kredit mablag'lari va boshqa shakldagi) investitsiyalar salmog'i oshib bormoqda. Bularning barchasi mazkur tadqiqot mavzusining dolzarbligini ifodalaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

So'nggi yillarda turli turdagi loyihalarni amalga oshirishda investitsiyalar samaradorligini oshirish muammosi ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda. Investitsiyalar samaradorligini oshirish muammosining mohiyati ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va har bir xarajatlar birligi - mehnat, moddiy, moliyaviy foyda hajmini sezilarli darajada oshirishga erishishdan iborat. Sanoat korxonalarining investitsiya faoliyati samaradorligini oshirish muammolarini hal qilish ko'p jihatdan ularni rivojlantirish va boshqarishning to'g'ri tanlangan strategiyasiga bog'liq [1].

Fikrimiz avvalida sanoat, sanoat korxonalari, investitsion loyiha va uning moliyaviy-iqtisodiy samaradorligi kabi tushunchalarning mazmun-mohiyatini teran anglab olish hamda bu boradagi nazariy qarashlarni o'rganib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Sanoat jahon iqtisodiyotining eng dinamik tarmoqlaridan biri bo'lib [2], J.Church, R.Ware [3], A.Marshall [4] lar fikricha, sanoat moddiy ishlab chiqarish asosi bo'lib, o'zidan boshqa barcha qolgan tarmoq va sohalarining ham barqaror faoliyat ko'rsatishida ustun kuch hisoblanadi.

Iqtisodchi olim A.Ortiqov [5] fikricha esa sanoat obektiv reallik (borliqning in'ikosi va yuksak umumlashmasidir. Uning alohida tarmoq, ya'ni ijtimoiy ishlab chiqarishning alohida sohasi bo'lib yuzaga kelishi ishlab chiqarish kuchlari va ijtimoiy mehnat taqsimotining rivoji bilan tarixiy jihatdan bog'liqdir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, sanoat insonlar xohlagan hamda zarur bo'lgan ko'pgina mahsulot va vositalarni ishlab chiqaruvchi tarmoq bo'lib, u fan-texnika taraqqiyoti bilan birga rivojlanib boradi.

Ma'lumki, sanoatning tarkibiy tuzilishi ko'pgina davlatlarda Yevrostat qo'mitasining iqtisodiy faoliyatlarining statistik tasnifi (NACE Rev. 2) shakliga asoslangan. Jumladan, mamlakatimizda ham iqtisodiy faoliyat turlari umumdavlat tasniflagichi (IFUT-2) ikkinchi tahriri statistik kuzatuvlarda yangi faoliyat turlarini, texnologik yoki tashkiliy o'zgarishlar sababli ahamiyati oshgan faoliyat turlarini aks ettirish, shuningdek xalqaro miqyosda qiyoslash mumkin bo'lgan statistik ma'lumotlarni tayyorlash va tarqatish maqsadida qabul qilindi.

IFUT-2 tahririga ko'ra, sanoat tarmog'i qo'yidagi tarkibiy qismlardan iborat:

V. Tog' - kon sanoati va ochiq konlarni ishlash;

C. Ishlab chiqaradigan sanoat;

D. Elektr, gaz, bug' bilan ta'minlash va havoni konditsiyalash;

E. Suv bilan ta'minlash, kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni yig'ish va utilitatsiya qilish.

Ushbu iqtisodiy faoliyat yo'nalishlari bo'yicha faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar – sanoat korxonalari hisoblanadi. Ularning yana bir ustunligi shundaki, sanoat korxonalarida qo'shilgan qiymat, yuqori texnologiyali tovarlar ishlab chiqariladi.

Shu boisdan mamlakatlar iqtisodiyoti uchun sanoat korxonalari muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, daromadli soha bo'lishi bilan bir qatorda, mazkur tarmoq korxonalarini barpo etish va barqaror ishlashi uchun katta miqdorda kapital (investitsiya) talab qilinadi. Aksariyat sanoat korxonalari bundan mustasno emas, chunki, investitsiya mavjud moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish hajmini oshirish yoki mavjud faoliyatni yangi turlar bo'yicha diversifikatsiya qilishning asosiy vositasi hisoblanadi.

Boshqa tomondan esa investorlar uchun amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarining samarali bo'lishi muhimdir. Shu bois, har doim investitsiyalar samaradorligini baholash dolzarbdir. Shuningdek, investitsion qarorlarni qabul qilishda investitsiya turi, investitsiya loyihasining qiymati, hajmi kabi omillarni hisobga olish lozim.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda rasmiy statistik ma'lumotlar, statistik kuzatish, taqqoslash tahlil, sintez, mantiqiy fikrlash, jadval va grafik, solishtirma tahlil, statistik tahlil, matematik va ekonometrik modelashtirish usullaridan keng foydalanilgan. Statistik tahlil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi va halarqo tashkilotlarning rasmiy statistik ma'lumotlaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar.

Investitsiyalar samaradorligini baholash investitsiya qarorini qabul qilishning eng muhim bosqichi bo'lib, uning natijalari asosan investitsiya maqsadini amalga oshirish darajasini belgilaydi. O'z navbatida, olingan natijalarning obektivligi va ishonchiligi asosan qo'llaniladigan tahlil usullari bilan belgilanadi. Shu munosabat bilan investitsiya imkoniyatlarini oqilona tanlash uchun investitsiyalarning samaradorligini baholashning mavjud uslubiy yondashuvlarini ko'rib chiqish va ularni qo'llash imkoniyatlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

1-jadval

Investitsiyalar samaradorligini baholashning umumiy tamoyillarining guruhlanishi [11]

Investitsiyalar samaradorligini baholashning umumiy tamoyillari		
Uslubiy:	Usuli:	Operativ:
Ijtimoiy maqbullik; Tizimlilik; Murakkablik; Adekvatlik; Resurslar uchun to'lov; Salbiy bo'lmaganlik va maksimal ta'sir; Taqqoslash qobiliyati; Foydallilik; Loyihaning turli ishtirokchilarining mavjudligi va ularning manfaatlarini muvofiqlashtirish.	Vaziyatlarni "loyihali" va "loyihasis" taqqoslash; O'ziga xoslik; O'lgov qobiliyati; Suboptimizatsiya; Dinamizm; Pulning vaqt qiymati; To'liq bo'lmagan ma'lumotlar; Kapital tarkibi.	Parametrlarning o'zaro bog'liqligi; Modellashtirish; Loyihani amalga oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi; Ko'p bosqichli baholash; Axborotning foydalligi; Davlat siyosatiga moslashuv; Axborot izchilligi; Uslubiy izchillik; Umumiy baholash.

Investitsiyalar – bu naqd pul, maqsadli bank depozitlari, aksiyalar, aksiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar, texnologiyalar, mashinalar, uskunalar, litsenziyalar, shu jumladan savdo belgilari, kreditlar, boshqa mulk yoki mulkiy huquqlar, intellektual mulklar, tadbirkorlik va boshqa faoliyat turlariga investitsiya qilish orqali foyda (daromad) olishdir [6].

Investitsion samaradorlik deganda esa korxona investitsiyalari natijasida olingan samarali natijalar bilan iste'mol qilingan yoki ishlab chiqarish hajmi o'rtasidagi nisbat, ya'ni korxonaning investitsiya faoliyatining daromadlari va xarajatlari, ishlab chiqarilgan mahsulot va sarflar o'rtasidagi mutanosib bog'liqlik tushuniladi. Investitsion samaradorlik korxonaning investitsiya loyihalariga cheklangan resurslarni qanchalik samarali taqsimlashi va investitsiya imkoniyatlarini haqiqiy investitsiyaga aylantirishning o'lgovidir [7].

Investitsion loyiha vaqt davomida uchta asosiy pul oqimini rejalashtirishni o'z ichiga oladi: investitsiyalar oqimi, joriy (operatsion) to'lovlar oqimi va daromadlar oqimi. Joriy to'lovlar oqimini ham, daromadlar oqimini ham aniq rejalashtirish mumkin emas, chunki bozorning kelajakdagi holatini aniq prognoz qilib bo'lmaydi. Shuningdek, sotilgan mahsulotlarning narxi va hajmi, xom ashyo va materiallar narxlar

hamda atrof-muhitning boshqa pul-xarajat ko'rsatkichlari ularni kelajakda amalga oshirishda bugungi kun nuqtai nazaridan baholanadigan rejalashtirilgan qiymatlardan sezilarli darajada farq qilishi mumkin [8].

Investitsiyalar samaradorligini baholashning xalqaro amaliyoti asosan pulning vaqt qiymati tushunchasi va quyidagi tamoyillarga asoslanadi [9]:

1. Investitsion kapitaldan foydalanish samaradorligi investitsiya loyihasini amalga oshirish jarayonida hosil bo'lgan pul oqimi va dastlabki investitsiyalarni taqqoslash yo'li bilan baholanadi. Agar loyiha dastlabki investitsiya summasining daromadlilikini va kapitalni taqdim etgan investorlar uchun zarur bo'lgan daromadni ta'minlasa, samarali hisoblanadi.

2. Investitsiya qilingan kapital, shuningdek, pul oqimi hozirgi vaqtga yoki ma'lum bir hisobot yiliga (odatda loyiha boshlanishidan oldin) qisqartiriladi.

3. Kapital qo'yilmalar va pul oqimlarini diskontlash jarayoni investitsiya loyihalari xususiyatlariga qarab belgilanadigan turli diskont stavkalar bo'yicha amalga oshiriladi. Diskont stavkasini belgilashda investitsiyalar tarkibi va kapitalning alohida tarkibiy qismlarining qiymati hisobga olinadi.

Har xil turdagi loyihalar va ularni amalga oshirish sharoitlarining xilma-xilligi o'rtasida sezilarli darajada farqlar bo'lsada, loyihalar samaradorligini baholash va ularni ekspertizadan o'tkazish ma'lum bir ma'noda bir xilda amalga oshirilishi kerak. Shu sababli, texnik, texnologik, moliyaviy, sanoat yoki mintaqaviy xususiyatlaridan qat'i nazar, har qanday turdagi loyihaning samaradorligini baholash umumiy asosiy qoidalarga (tamoyillarga) asoslanadi.

Bunday tamoyillarni uch guruhga bo'lish va ularning tarkibini quyidagicha keltirish mumkin: uslubiy, usulli va operativ [10].

Investitsion loyihani moliyaviy-iqtisodiy baholash mablag'larni real aktivlar bilan turli operatsiyalarga (obektlarga) joylashtirishning mumkin bo'lgan variantlarini tanlash va asoslash jarayonida markaziy o'rinni egallaydi. Moliyaviy tahlil loyihadan keladigan samaraning uning har bir ishtirokchilarining o'z maqsadlaridan kelib chiqib, loyihani amalga oshirishdagi erishilishi mumkin bo'lgan natijalarni qo'lga kiritish imkoniyatlarini ochib beradi. Iqtisodiy tahlilda esa loyihaning milliy iqtisodiyotga beradigan samarasi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Xususan, Jahon banki xodimlari (mutaxassislari) har bir loyiha uchun uning iqtisodiyotga boshqa aniq resurslarni joylashtirishdagi o'zaro ziddiyatli variantlarga qaraganda ko'proq samara keltirishni aniqlashda keng tahlil ishlarini amalga oshirishgan [12].

G.Birman va S.Shmidtlar investitsiya loyihalarini iqtisodiy baholashda quyidagilarga alohida e'tibor qaratgan:

- loyihaning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'siri;

- kiritilayotgan resurslar va olinayotgan mahsulotlar ularning milliy iqtisodiyot uchun haqiqiy qadr-qimmatini aks ettiradigan baholarda baholanishi;

- tahlilga iqtisodiyot uchun bevosita ta'sir etuvchi jihatlar (import, eksport, aholi bandiligi, chet el valyutasi, talab va taklif, ekologik ahvol va b.), shuningdek bilvosita ta'sirlar (boshqa sohalarga bo'lgan ta'siri)ning ham kiritilishi;

- ijtimoiy shart-sharoitlar hisobga olish va hokazolar [13].

I.Mazur, V.Shapiro, N.Oldergellar o'zlarining asarlarida investitsiya loyihalari samaradorligiga quyidagicha ta'rif berganlar: "Investitsiya loyihalarining samaradorligi – loyihaning uning ishtirokchilarini maqsadi va qiziqishlariga muvofiqligini ko'rsatib beruvchi kategoriya hisoblanadi" [14]. Shunga ko'ra, loyihaning samaradorligini butunligicha baholash, shuningdek loyihada qatnashuvchi har bir ishtirokchining samarasini aniqlash talab etiladi.

V.Berens, P.Xavranekslar fikricha, bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda investitsion loyihalarining samaradorligini baholashga asoslangan, ularni o'zaro taqqoslay oladigan usullar keng qo'llaniladi [15].

Jahon banki tomonidan investitsion loyihalarni tanlashning asosiy mezon – bu xarajatlarni chiqarib tashlagandagi foydaning diskontlangan kutiladigan qiymat sifatida e'tirof etilgan [16]. Albatta, daromadlar ham, xarajatlarni ham loyihani amalga oshirish jarayonida o'sib boradi. Loyiha iqtisodiy tanlovdan o'tishi uchun quyidagi ikki shartga muvofiq bo'lishi lozim:

- loyihani tatbiq qilishdan kutilayotgan foydaning sof zamonaviy qiymati salbiy bo'lmazligi lozim;

- loyihadan kutilayotgan sof qiymat boshqa muqobil loyihalardan kutilayotgan sof qiymatga teng yoki undan yuqori bo'lishi lozim.

Moliyaviy baholash investitsiya loyihasini amalga oshirish jarayonidagi likvidligini tahlil qilishda ishlatiladi. Boshqacha aytganda, moliyaviy baholash vazifasi, loyihani belgilangan muddatlarda amalga oshirish uchun uning jami moliyaviy majburiyatlarini bajarishga korxonaning yetarli moliyaviy resurslari bo'lishini belgilashdir. Iqtisodiy baholash esa, investitsiya loyihasining potensial qobiliyati shu loyihaga qo'yilgan mablag'larning qiymatini saqlab qolishda va ularning o'sish sur'atini yetarli darajasini yaratib berishda foydalaniladi [17].

L.L. Igoninaning fikricha, iqtisodiy samaradorlik – investitsiya loyihasini amalga oshirish jarayonining loyihadan tashqari atrof-muhitga ta'sirini aks ettiradi hamda loyiha ishtirokchilarining moliyaviy manfaatlariga bevosita bog'liq bo'lmagan loyiha natijalari hamda xarajatlari nisbatini hisobga oladi [18].

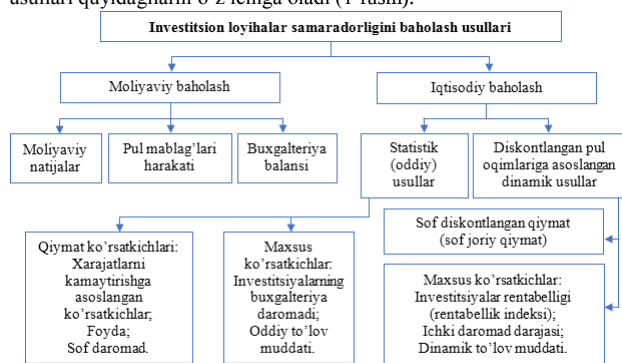
Umuman olganda, kapital qo'yilmalar iqtisodiy samaradorligini hisoblash ko'rsatkichlari va tartibi kapital qo'yilmalar ijtimoiy samaradorligini aniqlash namunaviy metodikasi [19]da belgilangan.

Mazkur namunaviy metodikaga binoan kapital qo'yilmalarning samaradorligi rejalashtirishning barcha bosqichlarida aniqlanadi. Ya'ni, obektlarni loyihalashtirishda samaradorlik ikki turdagi ko'rsatkichlar (koeffitsiyentlar) – kapital qo'yilmalarning umumiy (absolyut) iqtisodiy samaradorligi va nisbiy iqtisodiy samaradorligi orqali aniqlanadi.

Boshqacha aytganda, umumiy iqtisodiy samaradorlik nisbiy bo'lib, samaraning uni olish uchun zarur bo'lgan xarajatlarga nisbati orqali aniqlanadi [20].

Xulosa va takliflar.

Amaliyotda investitsion loyihalarining samaradorligini baholashda moliyaviy va iqtisodiy usullar asosida amalga oshiriladi. Ya'ni, investitsiya loyihalarining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi (1-rasm).

1-rasm. Investitsiya loyihalarining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash usullari⁴

Jumladan, Investitsiya loyihalari uchun kelajakda olinadigan daromadlarni va qilinadigan xarajatlarni solishtirish orqali loyihaning qiymatini baholash lozim.

References:

1. Лавренко В.Д. Повышение эффективности инвестиционного проекта // Вестник Университета № 9, 2014. 130 с.
2. Грицак Ю.П. Промышленность стран мира: уровни развития и типы структур // Регион: стратегия та приоритети. 2007, № 5. ст. 3
3. Church J., Ware R. Industrial Organization. A Strategic Approach. Irwin. 2000. – 960 p.
4. Marshall A. Industry and Trade: A Study of Industrial Technique and Business Organization; and of Their Influences on the Conditions of Various Classes and Nations. Harvard University. – Macmillan – 2005. – 874 p.
5. Ортиков А. Саноат иқтисодиёти / дарслик. – Т.: “Сано-стандарт”, 2014. – 5 б.
6. Плотников А.Н. Инвестиционная деятельность и подрядные торги: учеб. пос. / А.Н. Плотников. – М.: Инфра-М; Znanium.com, 2016. – 111с.
7. Xuesong Q., Sheng F. Enactment of the Property Law, Financial Constraints and Investment Efficiency of Private-Owned Enterprises- Empirical Analysis Based on Difference-in-Differences Method. China Economic Quarterly 2021; 21:713–32.
8. Мирзабекова М.Ю. Оценка эффективности инвестиционного проекта // международный научный журнал «Инновационная наука». №1/2016. 140 с.
9. Савчук В.П. Оценка эффективности инвестиционных проектов: учебник [Эл. Рес.]. URL: <http://www.cfin.ru/finanalysis/savchuk/7.shtml>
10. Лившиц В.Н., Миронова И.А., Швецов А.Н. Оценка эффективности инвестиционных проектов в различных условиях // Экономика промышленности. 2019. Том 12. №1. 29 с.
11. Виленский П.Л., Лившиц В.Н., Смоляк С.А. Оценка эффективности инвестиционных проектов. Теория и практика. М.: «Поли Принт Сервис», 2015. 1300 с.
12. Брука Н. Банковское дело и финансирования инвестиций. Институт экономического развития Всемирного банка, 1-том, 2-часть, 1995. – С. 281.

Investitsiyani baholashda sof keltirilgan qiymat mezonini NPV ishlatiladi.

Bu mezonga ko'ra, agar olinadigan daromad investitsiyaga sarflanadigan xarajatlardan yuqori bo'lsa, investitsiya amalga oshiriladi ($R > C$).

bu yerda: i - diskont normasi (xarajatlarni bir vaqtga keltirish normasi);

T - loyihani faoliyat ko'rsatish muddati.

Agar $NPV > 0$ bo'lsa, investitsiya o'zini oqlaydi, ya'ni keltirilgan foyda qo'yilgan investitsiya qiymatidan katta. Agar $NPV < 0$ bo'lganda investitsiya o'zini oqlamaydi.

Loyihaning ishlash muddati cheksiz bo'lganda ($t \rightarrow \infty$), sof keltirilgan qiymat quyidagicha hisoblanadi.

Sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarini iqtisodiy baholashning uslubiy rivojlanish bosqichlari quyidagilardan iborat:

1-bosqich. Sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarini baholash maqsadini aniqlash, ya'ni, sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarini rivojlantirish ustidan davlat nazoratini amalga oshirish sohasida samarali qarorlar qabul qilish;

2-bosqich. Sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarining rivojlanish ko'rsatkichlarini aniqlash, ya'ni, salohiyatli imkoniyatlarni aks ettirish uchun boshlang'ich ko'rsatkichlarni va imkoniyatni tavsiflash uchun natijaviy ko'rsatkichlarni ishlab chiqish;

3-bosqich. Moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarini baholash ko'rsatkichlari tizimini aniqlash, ya'ni, sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarining miqdor va sifat jihatdan rivojlanish ko'rsatkichlarini aks ettiruvchi o'zaro bog'liq ko'rsatkichlar majmui;

4-bosqich. Sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlari bo'yicha baholash ko'rsatkichlarini guruhlash, ya'ni, sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlari uchun dastlabki va ishlab chiqarishni rivojlantirish parametrlari bo'yicha ko'rsatkichlarni tanlash;

5-bosqich. Sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarini baholash metodologiyasini aniqlash, ya'ni, ishonchli statistik ma'lumotlar asosida sanoat salohiyatining moliyaviy va investitsiya tarkibiy qismlarining rivojlanish darajasining integral ko'rsatkichlarini hisoblash.

Umuman olganda, barcha ko'rsatkichlarni miqdoriy jihatdan aniqlash mumkin emasligi sababli, moliyaviy va nomoliyaviy ko'rsatkichlarning integratsiyasini ta'minlaydigan muvozanatli ko'rsatkich kartasiga murojaat qilish kerak. Balanslangan ko'rsatkichlar kartasi kompaniyaning tegishli istiqbollarini aks ettiruvchi to'rtta strategik zonani o'z ichiga oladi. Jumladan, moliyaviy istiqbol, mijozlar bahosi, ichki biznes-jarayonlarining istiqboli, innovatsiyalar, iqtisodiy o'sish holatlarini baholash maqsadga muvofiqdir.

13. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов М.: - Банки и биржи ЮНИТИ, 1997. – с. 613.
14. Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.Г. Управление проектами: Учеб. пособие для вузов /Под общ. ред. И.И.Мазура.- М.: ЗАО Издательство «Экономика», 2001. – С. 276.
15. Беренц В., Хавранекс П. Руководство по оценке эффективности инвестиций, пер.с англ. А.П. Белых, М.: - Инфра-М, 1995. – С. 60-80.
16. Богатин Ю.В., Швандар В.А. “Инвестиционный анализ”: Учебное пособие для вузов.-М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – с. 142-162.
17. Бозоров Р.Х. Ўзбекистонда инвестиция лойиҳаларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашни такомиллаштириш // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журналі. № 2, март-апрель, 2018 йил. 1-14 б.
18. Л.Л. Игонина, В.А. Слепова. Инвестиции: учеб. пособие.— М.: Экономистъ, 2005. - 478 с.
19. Хачатуров Т.С. Типовая методика определений экономической эффективности капитальных вложений. – М.: "Экономика", 1989.
20. Жумаева С.К. Инвестициялар самарадорлиги ва уни баҳолаш услублари // Иқтисод ва молия. № 11, 2012. 14-б...